

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

UDC 327(4-672EU)
<https://doi.org/10.2298/ZMSDN2593001V>
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
Примљен: 4. 12. 2024.
Прихваћен: 15. 1. 2025.

АКТЕРСТВО ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА:
ОД НОРМАТИВНОГ ДО НОРМАЛНОГ АКТЕРА?

ДЕЈАНА ВУКАСОВИЋ

Институт друштвених наука
Краљице Наталије 45, Београд, Србија
dvukasovic@idn.org.rs

САЖЕТАК: У раду се анализира питање актерства Европске уније у међународним односима, које је деценијама предмет академске дебате у студијама о Европској унији¹. Међу савременим концептима о улози ЕУ као међународног актера, један од најутицајнијих и најчешће коришћених концепата је концепт ЕУ као нормативне силе, који ЕУ представља као специфичног актера чија се моћ огледа у ширењу норми и космополитском деловању. Овај концепт праћен је бројним интерпретацијама који га позитивно разматрају, али и критикама, које изражавају скептицизам у нормативну, *sui generis* природу ЕУ. У фокусу рада је анализа студија које критички сагледавају нормативни идентитет ЕУ и сматрају да се ЕУ не разликује у свом деловању од других актера на међународној сцени. У том смислу, рад је усмерен на анализу концепта тзв. *нормалне силе*. Циљ рада је да пружи допринос академској дебати о природи ЕУ као актера у међународним односима и да укаже на савремене концепте о ЕУ који су недовољно истражени у домаћој академској сфери.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Европска унија, актерство, нормативна сила, нормална сила, међународни односи

¹ У даљем тексту ЕУ.

УВОД

Студије ЕУ деценијама су обележене питањем међународне улоге Европске заједнице/Европске уније. Дебата о природи ЕУ као актера у међународним односима праћена је појавом различитих концепата с циљем да се укаже на специфичну, *sui generis* природу ЕУ као међународног актера. Отуда је фокус овог рада на питању актерства ЕУ у студијама европске интеграције. Један од најутицајнијих и најчешће коришћених савремених концепата о улози ЕУ као међународног актера је концепт *нормативне силе*. Доминација овог концепта праћена је бројним интерпретацијама које прихватају овај концепт, али и бројним критикама, које настоје да укажу на амбивалентност овог концепта из различитих углова, укључујући и студије које одбацују овај концепт, изражавајући скептицизам у дистинктивну, *sui generis* природу ЕУ и сматрајући да се ЕУ не разликује од других актера на међународној сцени. Томе је допринела и академска дебата која је усмерена на питање зашто ЕУ у неким ситуацијама делује у складу са нормативним преференцијама, а у неким не, тј. на питање њеног непринципијелног деловања као нормативне силе у светској политици. У том смислу, рад је усмерен на савремене студије које изражавају скептицизам у космополитска и солидаристичка обележја концепта нормативне силе. У фокусу анализе су студије које уводе концепт „нормалне силе” у студије ЕУ, сматрајући да се ЕУ понаша попут других актера у међународној политици, те да не представља дистинктивног актера са нормативним идентитетом. Разматрајући однос између материјалних интереса и нормативних преференција ЕУ, ове студије оспоравају становиште да ЕУ, делујући у складу са универзалним нормама, није „оптерећена” геополитичким или економским циљевима. Структура рада подељена је у два дела. У првом делу анализира се концепт ЕУ као нормативне силе, који заговара становиште о специфичној природи ЕУ као актера у међународним односима, њеној предодређености да буде нормативна сила заснована на специфичној, *sui generis* природи, док је други део рада усмерен на анализу концепта нормалне силе. Циљ рада је двојак: с једне стране има за циљ да пружи допринос академској дебати о природи ЕУ као актера у међународним односима, а са друге, да укаже на савремене концепте о ЕУ о којима не постоји довољно научног сазнања у домаћој академској сфери.

ЕВРОПСКА УНИЈА КАО НОРМАТИВНА СИЛА

Разматрајући улогу Европске заједнице (ЕЗ) у међународним односима, Франсоа Душен (François Duchêne) је 70-их година прошлог века увео појам „цивилне силе”, наводећи да ЕЗ представља „нову фазу у политичкој цивилизацији”, те да као такав специфичан ентитет остварује утицај кроз цивилне облике моћи [Duchêne 1973: 19]. Према Душену, ЕЗ не треба да делује као велика сила, већ као сила *sui generis*, која, за разлику од класичних великих сила, може постати велика сила и без употребе војних средстава, делујући као цивилна сила. У покушају да концептуали-

зује појам ЕЗ као цивилне силе, Душен наводи да би „цивилну” снагу ЕЗ представљале промоција и ширење вредности попут једнакости, правде и толеранције, а са циљем остварења међународне сарадње, солидарности и „припитомљавања” међународних односа, тј. јачања владавине права у међународним односима [Duchêne 1973: 20; Smith 2007: 66]. Душенов покушај да концептуализује међународну улогу Европе поставио је основ за даљу дебату о улози ЕЗ као цивилне силе у међународним односима [Bull 1982; Maull 2000; 2010], која је претежно била заснована на дихотомији цивилне насупрот војној сили и актерству ЕЗ/ЕУ заснованој на цивилној односно војној моћи.

Следећи дебату о улози ЕУ у међународним односима, Јан Манерс (Jan Manners) развио је концепт ЕУ као нормативне силе, који се сматра једним од најутицајнијих и најчешће коришћених у студијама европске интеграције. Концепт нормативне силе настоји да превазиђе дихотомију цивилна/војна сила када је реч о актерству ЕУ у међународним односима. Према Манерсу, ЕУ као нормативна сила настала је као последица историјског контекста, њеног хибридног облика политичког уређења и њеног политичко-правног устројства [Manners 2002: 240]. У том смислу, она је „предодређена” да делује као нормативна сила *sui generis*, јер међународну улогу ЕУ не обликује оно шта она чини или говори, већ оно што она јесте [Manners 2002: 252]. Специфичност концепта нормативне моћи огледа се у природи ове моћи. Наиме, нормативна моћ ЕУ дистанцира се од концепта „политике моћи” и самим тим од традиционалних облика моћи карактеристичних за националне државе [Wydra 2020]. У основи ове моћи није потенцијал принуде, већ мировни пројекат, заједница заснована на правним принципима. У том смислу, нормативна моћ је идејна моћ, моћ која се заснива на социјализацији и усвајању норми [Vukasović i Matic 2019; Вукасовић 2021]. ЕУ као нормативна сила је у том смислу постнационални актер који је омогућио мир међу својим државама чланицама и који је посвећен „универзалним правима и принципима” [Manners 2002: 241; 2008: 46]. У исто време, нормативна моћ ЕУ је космополитска моћ, тј. ЕУ је сила која има способност да „нормализује” свет кроз посвећеност универзалним нормама и принципима у односима са државама чланицама и светом [Manners 2006a: 176]. Нормативни идентитет ЕУ се, другим речима, не заснива на прилагођавању правилима традиционалних великих сила, већ на промени ових правила успостављањем нових стандарда у међународној политици, заснованих на космополитским нормама људских права, владавине права мира и одрживог развоја [Diez 2021: 6]. То уједно значи и да овај концепт подразумева да ЕУ, делујући у складу са овим нормама, није „оптерећена” геополитичким или економским циљевима, тј. она ће следити ове норме и у одсуству материјалне добити. У основи концепта ЕУ као нормативне силе је, дакле, „солидаристички” приступ, који се заснива на одговорности према другима, на добробити према поштовању људских права у државама изван ЕУ. Овај приступ видљив је у Европској безбедносној стратегији из 2003. године, која представља ЕУ као актера који чини добро у међународном систему својим

видљивим и активним деловањем, али и као актера „који је добар”, тј. чије су политичке вредности засноване на космополитском приступу у међународним односима, који укључује промоцију демократије, мултилатерализма и људских права и самим тим представља актера од егзистенцијалне вредности за свет [Barbé and Morillas 2019; Vukasović 2020]. Специфичност ЕУ као нормативне силе огледа се у настојању да превазиђе дихотомију цивилна-војна сила кроз способност ЕУ да обликује концепције „нормалног” у међународним односима [Manners 2002: 239]. Концепт нормативне силе не одбацује *априори* ефекат војне моћи, али нормативни идентитет ЕУ који је чини препознатљивим актером у међународним односима, „изнад” је војне моћи те стога не треба ову врсту моћи. Исто тако, ни цивилна моћ, схваћена као „способност употребе цивилних инструмената”, не одбацује се по себи, нарочито имајући у виду економске санкције и финансијске награде („шаргарепа и штап”) у процесу ширења својих вредности, али цивилна моћ нема „јачину” нормативне моћи, која дефинише шта је „нормално” у светској политици а која је, према Манерсу, „највећа моћ од свих моћи” [Manners 2002: 253].

ЕУ КАО НОРМАЛНА СИЛА

Концепт нормативне силе условио је различите интерпретације али и критике [Vukasović i Matic 2019], које су биле усмерене на његову евроцентричност [Diez 2005; 2021; Merlingen 2007], нејасно разграничење у односу на концепт цивилне силе [Sjursen 2006; Orbie 2006], способност ЕУ да омогућава „нормалност” у међународним односима кроз своју нормативну моћ, што према неким ауторима представља ЕУ као „нормативну империју” [Zielonka 2013; Del Sarto 2016], неконзистентност у спољном деловању ЕУ [Pollack 2020]. Насупрот овим критикама, један број студија позитивно посматра концепт нормативне силе, сматрајући да се њена специфичност у односу на концепт цивилне или војне силе огледа у начину на који она шири своје норме: док цивилна и војна моћ користе материјална средства, нормативна моћ је заснована на идеационим средствима [Lenz 2013; Forsberg 2011]. Ипак, основно питање које се наметнуло у савременој академској дебати је зашто ЕУ у неким ситуацијама делује у складу са нормативним преференцијама, а у неким не [Wood 2009; 2011; Pollack 2020; Škare 2023; Rieker and Riddervord 2022]. Додатно, развој заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (ЗБОП) и експанзија војних мисија ЕУ у оквиру ЗБОП-а покренули су и питање како, тј. у којој мери је ова политика усаглашена са нормативном природом ЕУ, тј. да ли се ЕУ као међународни актер мења и поприма обресе актера у чијој основи је принуда. И сâм Манерс је у својим каснијим радовима истицао да је концепт нормативне моћи „идеалан” облик моћи, те да је у пракси ова моћ често коришћена уз материјалне подстицаје и/или физичку силу [Manners 2009: 13]. Манерс није одбацивао употребу војних средстава као *a priori* некомпатибилну са концептом ЕУ као нормативне силе, али је сматрао да нормативна моћ ЕУ може бити смањена услед „нефлективне

милитаризације” [Manners 2006b: 412]. Поједине студије које су се појавиле последњих година сматрају да концепт нормативне моћи није у супротности са интервенционизмом који одликује војне операције ЕУ и да је међународни идентитет ЕУ „преобликован” од „предодређене” нормативне силе до нормативне силе „по избору” [Palm and Crum 2019: 516]. Један број аутора заступа „реалистичку парадигму” када је реч о нормативном идентитету ЕУ [Hyde-Price 2006; Della Sala and Belloni 2019; Skare 2023]. Према Хајд-Прајсу [Hyde-Price 2006], спољна политика ЕУ одувек је била вођена интересима, те у том смислу ЕУ никада није ни била нормативна сила, али није била у могућности да оствари своје интересе због ограничења војних капацитета и неуспеха колективне акције. Стога је, према овом аутору, од кључне важности за ЕУ да развије војна средства и наметне се као безбедносни актер који следи своје геополитичке безбедносне интересе. Реалистичког становишта дотакли су се и Винсент Дела Сала (Vincent Della Sala) и Роберт Белони (Robert Belloni), који указују да је концепт ЕУ као нормативне силе обележен „нијансираним” приступом у академској литератури и дилеми да ли ЕУ може остати доследна својим либералним интернационалистичким принципима у свету вођеном реалистичким принципима заснованим на геополитичким разматрањима [Della Sala and Belloni 2019: 245]. Основни проблем са којим се ЕУ суочава није, према овим ауторима, суочавање са питањем „шта радити?”, већ са питањем „зашто треба деловати” и „ко је ЕУ”, повезујући ова питања са онтолошком безбедношћу ЕУ [Della Sala and Belloni 2019: 245]. Такође, ови аутори сматрају да идеја да је ЕУ бенигни нормативни актер који делује у складу са нормама а не интересима може бити сагледан и као „најмањи заједнички именитељ” који маскира различите интересе и различито понашање држава чланица ЕУ [Della Sala and Belloni 2019: 246]. Међу следбеницима конструктивистичког правца, Рикер и Ридерволд (Rieker and Riddervold) настоје да дају одговор на неконзистентност деловања ЕУ као нормативне силе увођењем концепта „ургентности” који значи да када је неки догађај схваћен као претња по безбедност ЕУ, она ће у том случају напустити норму на којима почива и следити своје интересе [Rieker and Riddervold 2022]. Постоје и мишљења да је ЕУ поседовала нормативну моћ, али да се последњих година „обликовала” као актер који више не делује на „нормативан начин” у светској политици, с циљем промене норми у међународном систему, већ да делује као рационалан актер [Skare 2023].

У последњој деценији појавиле су се студије које су развиле концепт тзв. „нормалне силе” када је реч о актерству ЕУ у међународним односима [Wood 2009; Pacheco Pardo 2012; Tereszkievicz 2020]. Полазећи од становишта да је у академским круговима недовољно пажње посвећено изучавању односа између материјално-стратешких интереса и инструменталне калкулације и нормативне димензије ЕУ, засноване на вредностима, социјализацији и учењу, ове студије су окренуте ка овој анализи, с циљем одговора на питање да ли ЕУ има дистинктивни нормативни идентитет или се у свом деловању не разликује од других, „нормалних” рационалних актера. Ипак, иако покрећу значајно питање, свега неколико студија је

усмерено на овај концепт, који је и различито интерпретиран. Међу првим ауторима који су се бавили ЕУ и „нормалним актерством” је Стив Вуд (Steve Wood), који полази од становишта да постојање концепта нормативне силе сугерише да постоје други ентитети који не задовољавају критеријуме да буду тако названи [Wood 2009]. Овај аутор назива ове актере „нормалним” актерима, указујући притом да се ради о прагматичним и материјалистичким актерима у својим циљевима и политичким оријентацијама, или о актерима који су нормативни по природи али не успевају да спроведу своје преференције [Wood 2009: 116]. Анализирајући улогу ЕУ у области енергетске безбедности, Вуд сматра да се „ЕУ чини нормалнијом него што су је неки представили”, те да растућа зависност ЕУ од спољне нафте и гаса манифестује њену неспособност да избегне материјалистичке услове међународних односа [Wood 2009: 116]. Ипак, за Вуда, „нормалност” није главна одредница ЕУ као актера у међународним односима [Wood 2011: 246]. По Вуду, ЕУ представља „прагматичног” актера кога одликује међузависност између вредности и интереса [Wood 2011]. Аутор даље не разрађује питање односа између вредности и интереса у концепту нормалне силе. Концепт нормалне силе детаљније је анализирао Рамон Паћеко Пардо (Ramon Pacheco Pardo), који сматра да је нормална сила она која на располагању има читаву лепезу инструмената, укључујући и војна средства, и чији је циљ да максимизује могућности за постизање циљева који су слични циљевима других актера, а који се односе на максимизовање безбедности утицајем на понашање других актера [Pacheco Pardo 2012: 2]. Другим речима, нормална сила је сила која утиче на понашање других актера како би максимизовала своју безбедност [Pacheco Pardo 2012: 6]. Ова дефиниција се удаљава од концепата цивилне, нормативне или етичке силе, које заговарају циљеве који превазилазе максимизовање безбедности и који не предвиђају употребу војне моћи. Указујући да не постоји општеприхваћена дефиниција о томе шта је нормална сила, Паћеко Пардо сматра да три најутицајнија теоријска приступа у међународним односима, реализам, либерализам и конструктивизам, имају сличан став да државе, које су основни предмет анализе ових приступа, теже да утичу на понашање других актера у циљу повећања своје безбедности. Према реалистима, овај утицај је синоним за повећање војне односно економске моћи, за либерални приступ овај утицај је значајан за међународну сарадњу и јачање веза између појединаца и држава, а за конструктивизам, утицај као онтологија зависи од идентитета и интереса држава, при чему је дефиниција утицаја и безбедности различита током времена. Према Паћеку Парду, без обзира на то који приступ је у питању, државе су превасходно окренуте ка максимизацији сопствене безбедности утицајем на друге актере. У том смислу, постоји преклапање између концепта нормалне силе и концепата цивилне, нормативне и етичке силе. Пардово схватање ЕУ као нормалне силе не приклања се ниједном од наведених теоријских приступа, сматрајући да „нормалност” није одлика само једног од ових праваца. Према овом аутору, ЕУ је нормалан актер у међународним односима, који настоји да максимизује

своју безбедност утицајем на понашање других актера употребом како војних, тако и цивилних средстава. Аутор наводи као пример Европску безбедносну стратегију из 2003. године, која према његовом мишљењу представља израз настојања ЕУ да утиче на понашање других актера у циљу очувања сопствене безбедности, а не документ који ЕУ представља као атрактивни модел за друге или актер који штити етичке принципе зарад општег добра [Pacheco Pardo 2012: 8–9]. Осврћући се на војне операције које је ЕУ спровела и даље спроводи у Африци, Паћеко Пардо сматра да је деловање ЕУ као актера у међународним односима на том континенту одраз максимизовања безбедности држава чланица ЕУ кроз управљање кризама, чиме се омогућава боља контрола миграцијских токова и економски интереси држава чланица ЕУ, посебно када је реч о енергетским и природним ресурсима [Pacheco Pardo 2012: 9]. На сличан начин, аутор се дотиче институционалних новина ЗБОП-а, сматрајући да је образовање Војног комитета ЕУ и Војног штаба ЕУ доказ спремности ЕУ да користи војну силу да би заштитила своје интересе када је то неопходно [Pacheco Pardo 2012: 9]. Као студију случаја, Паћеко Пардо анализира ширење оружја за масовно уништење које је представљено као једна од кључних претњи безбедности ЕУ у Европској безбедносној стратегији из 2003. године. Анализирајући документа и мере које је ЕУ предузела у циљу спречавања ширења оружја за масовно уништење, аутор указује да је ЕУ, осим средстава која нису била војна, прибегавала мерама у чијој је основи принуда, наводећи случај Ирана и указујући на документ Савета ЕУ од јуна 2003. године који предвиђа принудне мере у оквиру Поглавља VII Повеље ОУН-а ради спречавања ширења оружја за масовно уништење. На тај начин, сматра Паћеко Пардо, ЕУ не делује као нормативна, цивилна или етичка сила, већ као нормална сила. У том смислу, студија Паћека Парда се удаљава од савремених схватања за које концепт нормативне моћи није у супротности са интервенционизмом који одликује војне операције ЕУ и шире, са безбедносном политиком ЕУ, те да ЕУ избегава употребу војних средстава и не делује попут великих сила.

Позивајући се на анализе Стива Вуда и Паћека Парда о ЕУ као нормалној сили, Филип Терешкјевич (Filip Tereszkievicz) заступа схватање да оне не пружају одговор о интеракцији између интереса и вредности у схватању ЕУ као нормалног међународног актера и не разматрају самопредстављање ЕУ у међународном контексту [Tereszkiewicz 2020: 99]. Терешкјевич се позива на Бретертонову и Воглера [Bretherton and Vogler 2005] и њихово схватање ЕУ као „особите” силе, која има три елемента: аверзију према употреби војне моћи, немогућност да води спољну политику у оквиру тзв. „реалполитике”, тј. заснованост спољне политике ЕУ радије на вредностима него на интересима, и немогућност употребе казних мера у спровођењу политичких циљева, тј. преферирање позитивних мера [Tereszkiewicz 2020: 99–100]. Као студију случаја аутор је анализирао Глобалну стратегију ЕУ из 2016. године, као стратешки документ који представља улогу ЕУ у новом међународном контексту. Према Терешкјевичу, Глобална стратегија ЕУ из 2016. године наглашава да ЕУ

више не може бити цивилна или нормативна сила, већ више наликује реалистичној ЕУ, која је скромнија у својим потенцијалима према суседству [Tereszkiewicz 2019: 101]. Њен наратив удаљава се од (само)представљања ЕУ као нормативне силе, те као „узорног модела” актерства у међународним односима. Глобална стратегија ЕУ уводи концепте „принципијелног прагматизма” и „отпорности”, које „признају” органичења ЕУ као трансформативне нормативне силе. Према Терешкјевичу, текст Глобалне стратегије ЕУ упућује да интереси и вредности ЕУ иду „руку под руку”, као и да увођење концепата принципијелног прагматизма и отпорности „разблажује” концепт ЕУ као нормативне силе [Tereszkiewicz 2019: 107–109]. Наратив Стратегије подвлачи да ће ЕУ у будућности наставити да промовише своје либералне вредности као незаобилазан актер у промоцији демократије и људских права, али да ће истовремено ЕУ то чинити „од случаја до случаја”, чиме се нарушава њен идентитет као нормативне силе. Међуповезаност интереса и вредности ЕУ упућује да ЕУ, наводи Терешкјевич, не може бити ефективна нормативна сила, већ више наликује нормалном актеру, који се руководи реализмом у процени својих способности и обликовању међународног окружења [Tereszkiewicz 2019: 109]. Терешкјевич указује да Глобална стратегија ЕУ даје приоритет интересима ЕУ у односу на промоцију њених вредности, што се огледа у концептима отпорности и принципијелног прагматизма, што, према овом аутору, наликује концепту „паметне силе”. Према овом аутору, будућност ће показати да ли ће ЕУ постати паметна или нормална сила. Уколико буде користила своја војна средства за промоцију својих вредности и у својству „атрактивног модела”, постаће паметна сила. Уколико, међутим, буде користила ова средства у циљу принуде, ЕУ ће се преобликовати у нормалног актера [Tereszkiewicz 2019: 111].

ЗАКЉУЧАК

Деловање ЕУ као актера у међународним односима предмет је академске дебате већ неколико деценија. Бројни концепти су уведени у студије ЕУ с циљем да укажу на специфичну природу ЕУ као актера у међународним односима. Концепт ЕУ као нормативне силе постао је доминантан концепт који објашњава специфичну природу ЕУ и њено деловање као међународног актера, засновано на ширењу универзалних норми и промоцији мултилатерализма у међународним односима. Схватање ЕУ као нормативне силе предмет је бројних студија, које различито приступају овом концепту, од којих неке сматрају да треба „реартикулисати” овај концепт, док неке уводе нове концепте заговарајући његово напуштање. Овај рад је за циљ имао анализу студија које изражавају скептицизам у дистинктивну природу ЕУ као актера у међународним односима, оличену у концепту нормативне силе. Рад је усмерен на малобројне студије које уводе концепт „нормалне силе”, настојећи да представе ЕУ као ентитет који не поседује нормативни идентитет, већ представља нормалног актера у међународној политици. Концепт нормалне силе, иако представљен у

малобројним студијама, које саме немају јединствену интерпретацију овог концепта, указује на значај односа између материјално-стратешких интереса и инструменталне калкулације и нормативне димензије ЕУ. Додатно, ове студије указују на нове изазове који доводе у питање доминацију концепта нормативне силе и конструктивистичког приступа у студијама ЕУ.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Вукасовић, Дејана (2021). Европска унија као актер у међународним односима: моћ дискурса. *Политичка ревија*, 70(4): 11–34.
- Barbé, Esther and Pol Morillas (2019). The EU global strategy: the dynamics of a more politicized and politically integrated foreign policy. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(6): 753–770.
- Bretherton, Charlotte and John Vogler (2005). *The European Union as a Global Actor*. Oxfordshire, England, UK: Routledge.
- Bull, Hedley (1982). Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies*, 21(2): 149–170.
- Del Sarto, Rafaela (2016). Normative Empire Europe: The European Union, its Borderlands, and the “Arab Spring”. *Journal of Common Market Studies*, 54(2): 215–232.
- Della Sala, Vincent and Roberto Belloni (2019). Realism in the EU: Can a Trans-national actor be strategic? In: Vincent Della Sala, Roberto Belloni and Paul Viotti (eds.), *Fear and Uncertainty in Europe. The Return to Realism?* Cham: Palgrave Macmillan, 241–263.
- Diez, Thomas (2021). The EU in a changing world order: in defence of normative power 2.0. *Marmara Journal of European Studies*, 29(1): 1–20.
- Diez, Thomas (2005). Constructing the self and changing others: Reconsidering ‘Normative power Europe’. *Millennium: Journal of International Studies*, 33(3): 613–636.
- Duchêne, François (1973). The European community and the uncertainties of interdependence. In: Max Kohnstamm and Wolfgang Hager (eds.), *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community*. London: Macmillan, 1–21.
- Forsberg, Tuomas (2011). Normative power Europe, once again: A conceptual analysis of an ideal type. *Journal of Common Market Studies*, 49(6): 1183–1204.
- Hyde-Price, Adrian (2006). ‘Normative’ power Europe: a realist critique. *Journal of European Public Policy*, 13(2): 217–234.
- Lenz, Tobias (2013). EU Normative Power and regionalism: Ideational diffusion and its limits. *Cooperation and Conflict*, 48(2): 211–228.
- Manners, Ian (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2): 235–258.
- Manners, Ian (2006a). The European Union as a Normative Power: A response to Thomas Diez. *Millennium: Journal of International Studies*, 35(1): 167–180.
- Manners, Ian (2006b). European Union ‘Normative Power’ and the security challenge. *European Security*, 15(4): 405–421.
- Manners, Ian (2008). The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 84(1): 45–60.
- Manners, Ian (2009). The EU’s Normative Power in changing world politics. In: André Gerrets (ed.), *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 9–24.
- Mauil, Hanns (2000). Germany and the use of force: Still a ‘Civilian power’? *Survival*, 42(2): 56–80.

- Mauil, Hanns (2010). Europe as a global 'Civilian' Power? In: Simon Bulmer, Charlie Jeffery and Stephen Padgett (eds.), *Rethinking Germany and Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 200–220.
- Merlingen, Michael (2007). Everything is dangerous: a critique of 'Normative Power Europe'. *Security Dialogue*, 38(4): 435–453.
- Orbie, Jan (2006). Civilian Power Europe. Review of the original and current debates. *Cooperation and Conflict*, 41(1): 123–128.
- Pacheco Pardo, Ramon (2012). Normal Power Europe: Non-proliferation and the normalization of EU's foreign policy. *Journal of European Integration*, 34(1): 1–18.
- Palm, Trineke and Ben Crum (2019). Military operations and the EU's identity as an international security actor. *European Security*, 28(4): 513–534.
- Rieker, Pernile and Marianne Riddervold (2022). Not so unique after all? Urgency and norms in EU foreign and security policy. *Journal of European Integration*. 44(4): 459–473.
- Sjursen, Helene (2006). What kind of power? *Journal of European Public Policy*, 13(2): 169–181.
- Skare, Erik (2023). Staying safe by being good? The EU's normative decline as a security actor in the Middle East. *European Journal of International Security*, 8(3): 337–353.
- Smith, Karen (2007). Beyond the Civilian Power EU Debate. *Politique Européenne*, 17(3): 63–82.
- Tereszkiewicz, Filip (2020). The European Union as a normal international actor: an analysis of the EU global strategy. *International Politics*, 57: 95–114.
- Vukasović, Dejana (2020). *Constructing a (EU)ropean Identity: The Balkans and the Western Balkans as the Other*. Belgrade: Institute for Political Studies.
- Vukasović, Dejana i Petar Matić (2019). *Diskurs i politika / Discourse and Politics*. Beograd: Institut za političke studije.
- Wood, Steve (2011). Pragmatic Power Europe? *Cooperation and Conflict*, 46(2): 242–261.
- Wood, Steve (2009). The European Union: A normative or Normal Power? *European Foreign Affairs Review*, 14(1): 113–128.
- Wydra, Doris (2020). Between Normative Visions and Pragmatic Possibilities: The European politics of state recognition. *Geopolitics*, 25(2): 315–345.
- Zielonka, Jan (2013). Europe's new civilizing missions: the EU's normative power discourse. *Journal of Political Ideologies*, 18(1): 35–55.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Polack, Mark A. (2020). *Living in a Material World: A Critique of 'Normative Power Europe'* (May 1, 2020). *SSRN Electronic Journal* [<https://ssrn.com/abstract=1623002> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1623002>]

EUROPEAN UNION'S ACTORNESS IN INTERNATIONAL RELATIONS:
FROM NORMATIVE TO NORMAL ACTOR?

by

DEJANA VUKASOVIĆ
Institute of Social Sciences
Kraljice Natalije 45, Belgrade, Serbia
dvukasovic@idn.org.rs

SUMMARY: The article examines the European Union's role in international relations, a subject of academic debates in EU studies for decades. Numerous concepts have emerged to highlight the EU's unique character as an international actor. Among these, one of the most influential and widely discussed is the concept of EU as a normative power which presents the EU as a specific sui generis actor whose influence lies in the diffusion of norms and cosmopolitan action. The aim of this paper is to examine the concept of normative power in the light of contemporary concepts that express skepticism about the normative character of the EU as an actor in international relations. In this sense, the paper focuses on the studies that develop the concept of the EU as a "normal power". While the concept of normal power is introduced in only a few studies without a clearly defined interpretation of this concept, these works emphasize the importance of the relationship between the EU's material-strategic interests, instrumental calculations, and normative dimensions. Furthermore, they highlight new challenges that question the dominance of the normative power concept and the constructivist approach in EU studies. The purpose of this article is twofold: first, to contribute to the academic debate on the nature of the European Union as an actor in international relations and, second to draw attention to contemporary theoretical perspectives about the EU that are insufficiently understood in the domestic academic sphere.

KEYWORDS: European Union; Normative power; Normal power; International relations